

PRIMER CONGRÉS INTERNACIONAL JOVENTUT I SOCIETAT

Joventut i Risc. Unes relacions includibles?

Girona, 18-20 de juny de 2009

NOIES ADOLESCENTS I CONDUCTES TRANSGRESSORES: ENTRE EL RISC I LA INVISIBILITAT

Anna Berga i Timoneda

Doctora en Sociologia

Professora de les EUTSES - Pere Tarrés. Universitat Ramon Llull

Actualment, els nois acostumen a protagonitzar els estils juvenils més “espectaculars” (bandes, tribus urbanes...), així com bona part de les conductes de violència física (dins i fora de les aules). Així mateix, avui en dia les noies no solament obtenen millors resultats acadèmics que els seus companys, sinó que ells representen la majoria en els índexs de fracàs escolar. Quant a la delinqüència juvenil, a Catalunya els darrers informes mostren que el 87,3% de la població infractora de justícia juvenil és masculina, respecte al 12,7% que representen les noies.¹ Allò més significatiu d’aquestes dades és que, en proporcions molt similars, es mantenen en tots els països occidentals (Giddens, 1998, p. 254-255).

Malgrat que aquestes dades siguin aparentment tan reveladores, i com ha succeït en altres àrees de la sociologia, els estudis de joventut des dels seus

¹ “La reincidència en el delictes en la justícia de menors”. *Justidata*, núm. 42. Barcelona: Centre d’Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Generalitat de Catalunya, 2005.

Universitat de Girona

UAB

Universitat Autònoma de Barcelona

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Universitat de Lleida

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

En conveni amb:

Generalitat de Catalunya
Departament d'Acció Social i Ciutadania
Secretaria de Joventut

ac agència catalana
de la joventut

diferents vessants (les cultures juvenils o les transicions a la vida adulta) han acostumat a bandejar l'anàlisi del gènere. Així, aquest protagonisme masculí en les conductes de conflicte social associades a adolescents i joves es percep com a natural, com si fos inherent al fet de ser noi. "Els nois són així, són més agressius", afirmava en una entrevista un professional dels serveis socials, amb la qual cosa expressava, de fet, el denominador comú de les opinions de molts dels adults de referència dels adolescents i joves. Fins i tot alguns experts han plantejat que probablement hi ha una relació biològica o genètica entre el crim i la violència i el gènere masculí.

La pretensió d'aquesta ponència,² en canvi, és intentar esbrinar què s'amaga darrere aquest silenci entorn a les expressions femenines i, des d'una perspectiva sociològica interessada a "provocar l'evidència", qüestionar fins on arriba aquest protagonisme masculí i, paral·lelament, desemascarar el perquè d'aquesta invisibilitat femenina. Efectivament, es pretén qüestionar aquesta evidència socialment compartida, posant de manifest que, lluny de ser la conseqüència de diferències purament biològiques, moltes de les transgressions dels nois (violència física, absentisme i conflicte escolar...) estan relacionades, precisament, amb les expectatives derivades del seu rol masculí en el seu entorn social més proper (a la família, el grup d'iguals...). En realitat, nois i noies aprenen a afrontar els conflictes i donar-hi resposta de manera diferent.

En aquest sentit, moltes de les formes de transgressió particularment femenines han restat més invisibles, i aquest fet ha provocat una confusió, i es tendeix a creure que les noies no eren tan transgressores com els nois. En canvi, el que voldrem plantejar és que, efectivament, les noies també són transgressores, malgrat que les seves transgressions sovint no generen tanta alarma social.

Les feministes britàniques dels Cultural Studies³ van denunciar-ho ja els anys setanta, amb l'argument que el dominant biaix masculí dels investigadors en temes de joventut havia fet invisible les específiques formes culturals femenines.

2 En aquesta ponència es presenten algunes de les claus analítiques i conclusions extretes de la recerca "Adolescència femenina i risc social: un estudi d'itineraris biogràfics i estratègies culturals des d'una perspectiva de gènere", tesi doctoral de l'autora i treball guanyador del Premi Joventut 2005, concedit per la Secretaria General de Joventut a la millor recerca en matèria de joventut de Catalunya i publicat per aquesta (Berga, 2007).

3 Angela McRobbie és una de les pioneres en la investigació de les cultures juvenils des d'una perspectiva de gènere. Pertany al corrent dels Cultural Studies, del Centre for the Contemporary Cultural Studies (CCCS), que es desenvolupa als anys seixanta a Birmingham, juntament amb Paul Willis i altres destacats autors.

Aquestes teòriques han plantejat que les subcultures juvenils masculines, considerades més espectaculars i creatives, han estat més estudiades, precisament, perquè socialment són “problemes socials”.

Un dels exemples d'aquest fet, analitzat en l'estudi, és el cas de la violència juvenil. Efectivament, des de la perspectiva dominant que entén la violència purament com a violència física o verbal, els nois agafen tot el protagonisme: la majoria dels casos de violència juvenil a la nostra societat són protagonitzats per nois. Però aquest fet significa que les noies no són violentes? Doncs, sens dubte, hem de respondre que no. Les noies, efectivament, poden ser també violentes però, sovint, expressen aquesta violència a partir del que podríem anomenar “violències indirectes”, “violències psicològiques” o, en termes genèrics, “violències invisibles”. Un cas clar seria el *bullying* o assetjament entre iguals, que els darrers temps ha sortit a la llum pública com un dels greus problemes socials que afecten els i les joves en el context escolar. En aquest tema, els estudis ens demostren que tant nois com noies poden ser agressors en l'àmbit escolar. La diferència està en el fet que, mentre que sobretot són els nois els que actuen aplicant la violència física, les noies utilitzen altres mecanismes com poden ser l'exclusió del company/a del grup, difondre rumors, la ridiculització, etc. Aquestes formes de violència són tan o més nocives que un cop de puny però, en canvi, són molt més difícils de detectar i, fins ara, sovint els mateixos centres no estaven prou preparats per actuar-hi.

Un altre dels exemples que s'aborda en el treball, que en aquest cas il·lustra un dels clars indicadors de risc social atribuït a la nostra societat a les noies, és el tema de la maternitat a l'adolescència. Sovint la maternitat adolescent s'ha analitzat únicament des de la perspectiva de la salut pública, centrada en els riscos tant per a la mare com per al nadó, i en canvi s'ha deixat de banda un vessant fonamental per poder comprendre el fenomen en tota la seva complexitat: la dimensió emocional i d'atractius per a les seves protagonistes.

En aquesta recerca s'ha posat de manifest que l'embaràs i la maternitat en el cas de les noies no pot explicar-se senzillament com un “accident”, o una conducta de risc fruit del desconeixement i la manca d'informació sobre els mètodes anticonceptius, sinó que per a les noies és una conducta plena de sentit. D'una banda, perquè sovint dóna resposta a una necessitat afectiva, és a dir, la voluntat de tenir un vincle amb el fill i, sovint, la parella, precisament

com a resposta a una vivència arrelada de manca d'estimació en el seu entorn més proper. Així mateix, en els relats de les mares adolescents es posa de manifest que, mentre aquesta és considerada socialment una clara conducta desviada, des de la perspectiva de les noies és una "estratègia" a la recerca d'una oportunitat d'incorporació social. Aquesta estratègia en alguns casos les acaba posant en una situació d'alta vulnerabilitat atès que, per realitzar-se de manera efectiva, depenen de molts factors no sempre sota el seu control. Tenir un fill representa un fet "irreversible" per excel·lència en un context social com el nostre on el model de transició dominant és, precisament, el de la discontinuïtat. Per a elles és la cerca d'un ancoratge que, en alguns casos, pot resultar una estratègia fallida amb uns costos importants, precisament perquè el que es posa en joc és la seva afectivitat.

Per tant, a partir de la recerca duta a terme es posa clarament de manifest la necessitat de fer visibles les noies, tant per part dels estudis de joventut com de les intervencions dels professionals. Per intervenir amb adolescents i joves és fonamental no donar per descomptat el problema social de la manera que ens ve definit, i fer-nos conscients que, sovint, el fet que els nois protagonitzin les expressions juvenils socialment més problemàtiques (violència física, fracàs escolar, tribus urbanes...) acaba fent invisible l'especificitat de les formes femenines de resposta davant les situacions de risc social.

Finalment, i amb l'objectiu de convidar a la reflexió, dedicarem una atenció especial als canvis que s'estan produint en la manera que les noves generacions de joves entenen què vol dir la masculinitat i la feminitat. En aquest sentit, es planteja un interrogant al voltant de l'abast del canvi en els rols de gènere en les noves generacions. Si, com hem assenyalat, les noies tenen efectivament una particularitat en l'expressió de les seves transgressions (menys visible socialment), també és cert que s'observa com un nombre creixent de noies està actuant amb paràmetres que fins ara eren pràcticament exclusius dels nois. En aquest aspecte, els darrers anys és creixent el nombre de noies que fa un consum abusiu de substàncies tòxiques, o bé que comet delictes amb violència, per posar alguns exemples. A què respon aquest canvi? És una conseqüència no volguda de la igualtat entre gèneres? Quina serà la tendència del futur? Aquests seran alguns elements oberts per al debat.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BERGA, A. “La perspectiva de gènere: una nova mirada a la realitat social”. *Educació Social* 31 (2005), p. 15-24.
- BERGA, A. *Adolescència femenina i risc social: un estudi d’itineraris biogràfics i estratègies culturals des d’una perspectiva de gènere*. Barcelona: Secretaria General de Joventut, 2007.
- BERGER, P. *Invitació a la sociologia. Una perspectiva humanística*. Barcelona: Herder, 1986 (ed. original: 1963).
- BERGER, P.; LUCKMANN, T. *La construcció social de la realitat*. Barcelona: Herder, 1988 (ed. original: 1966).
- CARDÚS, S. *El desconcert de l’educació*. Barcelona: La Campana, 2000.
- — *Ben educats. Una defensa útil de les convencions, el civisme i l’autoritat*. Barcelona: La Campana, 2003.
- CASAL, J. “Modos emergentes de transición a la vida adulta en el umbral del siglo XXI: aproximación sucesiva, precariedad y desestructuración”. *REIS* 75 (1996), p. 295-316.
- CASTEL, R. *La metamorfosis de la cuestión social. Una crónica del asalariado*. Barcelona: Paidós, 1997 (ed. original: 1995).
- FEIXA, C. *La joventut com a metàfora: sobre les cultures juvenils*. Barcelona: Secretaria General de Joventut. Generalitat de Catalunya, 1993.
- *De jóvenes, bandas y tribus*. Barcelona: Ariel, 1998.
- FURLONG, A. [et al.] *Vulnerable youth: perspectives on vulnerability in education, employment and leisure in Europe*. Strasbourg: Council of Europe, 2000.
- GIDDENS, A. *Sociología*. Madrid: Alianza, 1998 (ed. original: 1989).
- HALL, S.; JEFFERSON, T. (eds.). *Resistance Through Rituals*. Londres: Routledge, 2002 (ed. original: 1975).
- IZQUIERDO, M. J. *El malestar en la desigualdad*. Madrid: Cátedra, 1998.
- — *Cuando los amores matan*. Madrid: Ediciones Libertarias, 2000.
- MACDONALD, R. (ed.). *Youth, the “Underclass” and Social Exclusion*. London i New York: Routledge, 1997.
- McROBBIE, A. *Feminism and youth culture. From Jackie to Just Seventeen*. London: MacMillan, 2000 (ed. original: 1991).
- WILLIS, P. *Aprendiendo a trabajar. Como los chicos de clase obrera consiguen trabajos de clase obrera*. Madrid: Akal, 1988 (ed. original: 1977).